

Balis magiske teater

af MIGUEL COVARRUBIAS

Denne artikel er lånt fra »Theatre Arts Anthology« (Theatre Arts Books, New York, 1950).
© Miguel Covarrubias.

Enhver balineser mener, at hans legeme – som et elektrisk batteri – blot tjener som akkumulator for den magiske energi, der kaldes **sakti**. **Sakti** sætter ham i stand til at modstå angreb fra onde magter, som til stadighed arbejder på at undergrave hans helbred. Denne **sakti** er ikke ligeligt fordelt mellem menneskene. Nogle menesker fødes med evnen til at rumme et større mål af magi end andre. De bliver præster, heksedoktorer, osv., begavet med overnaturlige evner. **Saktien** kan optrænes ved systematisk studium af magiens kunst til på kommando at tjene dem med overnaturlige evner; men mennesker, hvis hjerter er besmittet med ondskab, bruger den magiske videnskab til at skade deres uvenner, eller simpelthen til at tilfredsstille deres laveste instinkter.

Det er for balineseren en ubestridelig kendsgerning, at hekse, **leyakker**, eksisterer. **Leyakkerne** gøres ansvarlige for de fleste onde ting, der sker, også sygdom og død. Enhver balineser kan berette om personlige møder med **leyakker** i forskellige afskygninger. **Leyakkerne** kan vise sig som flammer, flagrende på kirkegårde fra grav til grav, hvor de tager næring fra de nyligt begravede lig – de kan vise sig som ildkugler, som skygger af et levende, hvidt klæde. Men som oftest viser de sig i form af spøgelsesagtige dyr – svin, hunde, aber eller tigre. Heksene tager ofte skikkelse af smukke, stumme piger, der gør obskone tilnærmelser til unge, vejfarende mænd, der går alene om natten. **Leyakkerne** er imidlertid fremmelige, og man siger, at de nu i deres transformationer foretrækker at anvende mere moderne former, biler og cykler, som uden fører og med pulserende, ligesom åndende, dæk kører ind og ud af templer. Der findes oven i købet **leyakker**, der som flyvemaskiner fejrer hen over tagryggene om natten. Den mest interessante skikkelse på øen er den blodtørstige Rangda, som spiser børn. Rangda er herskeren af den sorte magi og dronning over **leyakkernes** legioner.

En sælsom ceremoni i en nabolandsbys tempel gjorde os bekendt med Rangda. Det var et stykke efter midnat, og skønt dagen for tempelfesten stadig var fjern, sad en mængde mennesker i tempelgården – hovedsageligt kvinder. De havde anbragt sig i en cirkel rundt om en mand, som syntes at være i trance. Ved siden af ham sad den aldrende **pemangku**, tempelpræsten. Han var rolig og koncentreret og overvågede nøje den røgelse, som brændte i et lerkar foran en uhyrlig maske med enorme hugtænder. Det lille samfund havde uheld, og gennem mediet spurgte man nu Rangda, hvad hun forlangte for at lade dem i fred. Natens stilhed, røgelsen, og det svage lys fra petroleumslam-

pen – alt sammen forstærkede det fornemmelsen af, at den frygtedes ånd virkelig var tilstede. Man så meget snart, at oraklet begyndte at røre på sig som i krampetrækninger, at der var fråde om hans mund samtidigt med, at han gjorde sig pinefulde anstrengelser for at tale. Masken var anbragt på oraklets hoved, og præsten lyttede med intens opmærksomhed til den usammenhængende stønnen, som blev gjort endnu svagere på grund af masken. Præsten oversatte med monoton stemme oraklets stønnen som Rangdas ord, der nu havde taget bolig i mediets legeme. Da man havde sammentalt de ofringer, hun forlangte, bebrejdede hun landsbyens indbyggere at have forsømt at give en **tjalonarang** forestilling, det skuespil, hvor hendes triumfer fremstilles. Ved slutningen af ceremonien spillede musikerne, og Rangda dansede; så blev manden ført ud af trancen, og Rangda begav sig åbenbart tilbage til sin bolig på toppen af det højeste bjerg, Gunung Agung.

Med mellemrum så vi Rangda i forskellige, magiske forestillinger; hun blev til stadighed fremstillet som en uhyggelig, gammel kvinde, hvis hvide, nøgne krop havde sorte striber. Sorte pelsringe omkransede hendes lange, hængende bryster, som var realistisk fremstillet af hvide klædesposer fyldt med savsmuld. Hun var helt indhyllet i hvidt hår, som nåede hende til fødderne. Håret lod kun tilskueren se de ophovnede øjne og de snoede hugtænder. Tungen hang ud af munden på hende – en ca. tres centimeter lang læderlap, der var malet rød bortset fra spidsen, som var malet med flammende guld. En flammerække stod op fra hendes hoved. På hænderne havde hun hvide handsker med enorme kløer, og i sin højre hånd holdt hun det hvide klæde – et dødbringende våben – med hvilket hun skjulte sit rædselsvækkende ansigt for de uafvidende ofre.

Rangda-rolle har sin oprindelse i historiske kendsgerninger, som nu er vævet sammen med en fantastisk mytologi. I begyndelsen af det ellefte århundrede blev en balinesisk prins, den store Erlangga, konge af Java. Erlanggas moder var usædvanlig. Hun var javanesisk prinsesse og regerede sammen med sin balinesiske mand. Erlanggas moder blev besat af sort magi og forvistes til skovene. Her samlede hun en skare disciple, **leyakker**, som hun trænede op i de sorte kunster med det formål at ødelægge Erlanggas kongedømme. Dette gjorde hun, fordi ingen – af frygt for moderen – ville gifte sig med hendes smukke datter, Ratna Menggali. Hun hadede sin søn, fordi det engang i fortiden ikke var lykkedes ham at presse sin fader til ikke at tage sig en ny hustru; og hun dræbte nu næsten halvdelen af Erlanggas undersåtter med pest, som blev dem påført af hendes **leyakker**. Selv blev hun overvundet af den hellige mand, Mpu Bharadas, mere kraftfulde magi. Mpu Bharada var Erlanggas lærer. Det er imidlertid kun i legen-

den, Rangda kunne overvindes; balineserne opfører historien om hendes strid med Erlangga i et skuespil, men standser ved det sted, hvor begivenhederne vender sig mod heksen.

Tjalonarang

Det er i en opførelse af **tjalonarang**, Rangda-legenden, at det balinesiske teater når sit yderste i pragt. Den sammenføjer den fine musik og smukke dans i **legongen** med de klassiske opførelsers kunstfærdige scenefrembringelser, skuespilkunst, sang og komiske indhold, hvortil kommer elementer af mystik og spænding. **Tjalonarangen** er ikke en almindelig forestilling, men en magtfuld åndemanen vendt mod **leyakkerne**, al den stund balineserne gennem dramatiseringen af Rangdas triumferende gerninger stiler mod at vinde hendes gode vilje. Forberedelserne til den store opførelse begynder dage i forvejen; det er meget vigtigt, at et papayatræ »af hankøn«, som ikke bærer frugt, først hentes ned fra de vildsomme egne til dansepladsen, fordi et sådant træ er **leyakernes** foretrukne opholdssted. Til Rangda bygger man i den ene ende af pladsen et hus på høje pæle; man kommer til huset ad en høj gangbro. Det omgærdes af spyd, vimpler og parasoller – alt sammen symboler på det ophøjede. Hele dansepladsen dækkes af en trønhimmel af palmeblade og sammenflettede papirflag. Alle de petroleumslamper, som findes i landsbyen, anvendes til at oplyse scenepladsen. Omkring midnat er publikum samlet. Det venter tålmodigt og anvender tiden til at lytte til **tjalonarang** musik, måske den fineste musik på Bali. Musikken spilles af et fuldt besat **legong** orkester, suppleret med store bambus-fløjter. Den gunstigste tid for forestillingen er ved fuldmåne, og ensemblet venter, indtil månen kommer til syne – ud fra de sorte skyer. Tempeltagenes og palmetræernes silhouetter danner en fuldent baggrund for det magiske skuespil. De lange, æteriske rødder af landsbyens banyantræ former et mørkt tæppe af lange følehorn, som strækker sig mod himlen. Forinden har man udført offerhandlinger og holdt råd for ikke at fornærme Rangda og for at vide sig sikker på det kloge i at gennemføre forestillingen.

Forestillingen begynder efter midnat og varer indtil dag gry, når heksen gør sit indtog. Indholdet ligger nærmere vor dramatiske litteratur end noget andet teaterfænomen på Bali. Det beretter om den mytiske strid mellem Rangda og sagnkongen Erlangga. Danseindslag, som udføres af seks små piger, heksens elever, afveksler med komiske optrin, møderne mellem kongens undersåtter og **leyakkerne** og med dramatiske sange, fremført af den prins, som sendes ud for at dræbe Rangda. Hun fremstilles af en gammel skuespiller, der selv har en så sjælden styrke, at han – i sin egen skikkelse – er i stand til at modstå heksens farlige ånd.

Henimod dag gry bliver luften tung af mystik, idet den gamle skuespiller går ind i Rangdas hus for at falde i trance. Der udpeges opsynsmænd, som skal vække alle de børn, der er faldet i søvn, for at ikke deres sårbare sjæle skal lide skade; en præst står rede til at besværgе Rangda, som imod slutningen af skuespillet vil holde sit triumferende indtog. Et flaksende lys ses gennem husets tæpper, og nu og da høres en stønnen fra skuespilleren, når han gennemgår de pinefulde transformationer. I mellemtiden – medens musikken bliver mere og mere voldsom – går prinsen med draget kriss over dansepladsen. Med et udfordrende skrig sætter han hen over broen – lige idet man inde fra huset hører et hyl, som får blodet til at fryse til is i tilskuernes årer. Det er Rangdas stemme. Ganske uventet begynder et

fyrværkeri, anbragt på usynlige snore i træerne, at eksplodere over mængdens hoveder. Publikum er nervespændt til det yderste, idet tæpperne går til side, og den frygtindgydende Rangda kommer til syne. Hun slynger sine forbandelser efter prinsen, som jages på flugt. Den gamle heks stiger ned.

Barong

I kampen om at være den stærkeste har heksen en rival. Det er et fantastisk dyr – en mytisk løve, som kaldes **Barong**. På grund af en gammel strid med Rangda tager han parti for menneskene og udklækker onde planer mod hende, og balineserne hævder, at uden hans hjælp ville menneskeheden blive udslettet. Medens Rangda er kvinde – »den venstre sides magi«, er **barong** »den højre sides magi«, den mandlige. Rangda er natten og mørket, hvorfra sygdom og død udspringer. **Barong** er solen, lyset og medicinen; det ondes modgift.

Ethvert (balinesisk) samfund har et sæt masker og kostumer, der dækker begge karakterer. Disse masker har i sig selv stor magt og opbevares ude af syne på et specielt sted i landsbyens dødstempel. De lægges til side i en kurv, som pakkes ind i et magisk klæde, som de onde vibrationer ikke kan trænge igennem. Kun når masker og klæder er i brug, afdækkes de – i. e. når skuespilleren/mediet er i trance; og da kun under kontrol af en præst. Og selv da sker det ikke, uden at der forinden er foretaget ofringer for at beskytte deltagerne mod ulykker. Som tilfældet er med Rangda, således omgås man også **barong** med stor respekt, og balineserne tiltaler ham med titler som Banaspati Radja, »Junglens Herre«, eller Djero Gede, »Den Store«, snarere end som **barong**, som blot er en art fællesbetegnelse for uhyrer af hans karakter.

Trods sin dæmoniske karakter viser **barong** sig i et trancespil, hvor han sættes til at fjolle rundt og danse, for at tilskuerne skal more sig. Hans kostume er bygget op over en stor ramme, som er dækket af langt hår, der bagtil hænger løst ned som gyldne skæl. En smukt buet guld-hale stikker bagud fra hans høje rumpeparti, og fra halen hænger et kvadratisk spejl ned sammen med en buket fasanfjer og en klynge små klokker, der klemter ved hver bevægelse. Under en høj, gylden krone ser man hans røde maske, for lille til kroppen, med udstående øjne og smækende kæber. **Barongens** kraft er koncentreret i hans skæg, en tot menneskehår udsmykket med blomster. **Barongen** manipuleres af to særligt trænedede mænd, som danner henholdsvis dyrets forparti og dets bagparti. Manden foran manipulerer masken med hænderne.

I Pemetjutan begyndte **barong** spillet med en **djauk** opførelse, i. e. en gruppe drenge, som bærer grimasserende, hvide masker. Drengene danser til de kunstfærdige og vanskelige melodier fra et **legong** orkester, der i denne sammenhæng benævnes **bebarongan**. Efter dansen gik de to **barong**-skuespillere ind under kostumet, som med masken dækket af et hvidt klæde lå ubevægeligt på to træstænger. **Barongen** dansede som en kunstig cirkushest, vrikkede med bagpartiet, lagde sig ned, trak sig sammen og ud som en harmonika og snappede med kæberne. Efter dette muntre udtryk af dyre-ånd begyndte han en lang dans, medens han stirrede rundt omkring sig som i forundring over de magiske visioner, der fyldte luften. Han var til stadighed på vagt over for usynlige fjender, blev mere og mere foruroliget og slog tænderne sammen som kastagnetter, efterhånden som musikkens tempo blev mere og mere heftigt. I den fjerneste ende af arenaen begyndte fyrværkeri at eksplodere. Da røgen forsvandt, kom Rangda til

syne. Hun udslyngede forbandelser mod **barongen**, som syntes ydmyget af hendes fornærmelser. Til sidst reagerede han, og de for på hinanden og kæmpede, indtil **barongen** måtte bide i støvet.

I mellemtiden kom en gruppe halvnøgne mænd, som sad på en strå-måtte, i trance. De var **barongens** hjælpere mod Rangda. En præst indviede noget vand ved at dyppe **barongens** skæg i det, og han stænkede det på mændene. De rystede over hele kroppen, som var de grebet af epileptiske anfald. Med blikket naglet til Rangda rejste de sig, drog deres krisser og gik som febrilsk-nervøse robotter frem mod hekser. Rangda ventede dem med sit hvide klæde – hendes våben – klar i den løftede arm. Pludselig løb hun efter dem, men netop i det øjeblik bemærkede en af de præster, der holdt opsyn, noget usædvanligt i hendes opførsel. Og han sagde, at hun ikke havde kontrol med sig selv. Hun blev grebet af en gruppe stærke mænd og ført bort, men ikke før hun havde kastet en trolleformel efter mændene ved med sine udstrakte arme at føre tomfingrene sammen og råbe en forbandelse mod dem.

Kriss-dansen

Forbandelsen vendte mændenes krisser mod dem selv, men **barongens** magi hærdede deres hud så stærk, at selvom de af al kraft førte daggerternes spidser mod deres nøgne bryst, blev de ikke såret. Det var den forklaring, balineserne gav på det forunderlige skue, og det forekom usandsynligt, at det skulle være et trick, så voldsom var den styrke, med hvilken de søgte at stikke knivene i sig selv. Nogle hoppede vildt omkring eller rullede rundt i støvet, idet de pressede krisserne mod deres bryst og græd som børn. På de fleste var der mørke pletter de steder, hvor kniven havde ramt brystet uden at trænge igennem. Men på een mand begyndte blodet at flyde fra brystet. Dette var for dem, der holdt opsyn, signalet til, at manden skulle afvæbnes med magt. Det hævdes, at dansen kun kan udføres uden risiko, hvis man kommer i fuldstændig trance, ellers kan en mand sære sig selv eller skade andre. Der blev holdt meget nøje øje med dem, og hvis een af dem viste tegn på, at bevidstheden var ved at vende tilbage, blev han hurtigt og voldsomt afvæbnet. Besatte, som de er, har de overnaturlige kræfter, og det kræver mange mænd at holde dem nede. Selv efter, at krissen er blevet taget fra dem, danser de videre med udtryksløse øjne og med højre hånd knyttet sammen som om krissens håndtag. For at lede mændene ud af trancen blev de een for een ført derover, hvor **barongen** stod; een sugede blod af brystet fra den sårede og satte en rød blomst i såret. **Pemangkuen** tørrede hver eneste mands ansigt med **barongens** skæg, som var dyppet i indviet vand. Lidt efter lidt kom de sanseløse mænd ud af trancen, helt forstummede. Og de gik bort fra pladsen, som vidste de ikke, hvad der var hændt dem.

Sanghyang

Mod slutningen af det balinesiske år, i de sidste måneder af regntiden, kommer malariaepidemierne og den tropiske feber – på grund af, at de onde ånder og **leyakkerne** på denne årstid har herredømmet; da siges selv jorden at blive syg. Dette er for **leyakkerne** en gunstig tid til at tære på menneskene. Landsbyen er på grund af de onde magters overlegenhed svækket. Hundene samles ved vejskæringerne og huler ved nattetide. Uglerne tuder; de forudsiger død i landsbyen. En mængde ofringer gøres for at formilde de onde ånder, og de milde ånder anråbes om at komme ned til jorden for, gennem et medium, at råde og beskytte samfundet.

En **sanghyang dedari** forestilling er en af de mest effek-

tive måder at mane ånder på; to små piger vælges på grund af deres særlige psykiske muligheder ud af **pemangkuen**, tempelpræsten, blandt alle landsbyens piger. Kor af mænd og kvinder bliver dannet, og træningen begynder. Gennem flere uger går alle hver nat til templet, hvor kvinderne synger traditionelle sange, medens mændene (**ketjak**) synger forunderlige rytmer og harmonier, sammensat af meningsløse stavelser. De danner et rytme-forskuet akkompagnement til den dans, som **sanghyangerne** skal opføre. Lidt efter lidt glider de små piger over i ekstasen, som befordres af de berusende sange, af røgelsen og af **pemangkues** hypnotiske evner. Træningen fortsætter, indtil pigerne er i stand til at falde i dyb trance, og en egentlig forestilling kan blive opført. Det er forbløffende, at skønt pigerne aldrig tidligere har modtaget dansetræning, kan de, så snart de er kommet i trance, danse i en hvilken som helst stilart. For almindelige dansere ville det kræve måneders og års træning. Men balineserne siger, at det er gudinderne, der danser i pigernes legemer.

Når pigerne er rede, føres de til Dødens Tempel, hvor et højt alter er blevet rejst og fyldt med offergaver til Solen. **Pemangkuen** sidder med ansigtet mod alteret foran et kar, hvor tre slags røgelse brænder. De små piger bærer ørenringe af guld, tunge ankelringe af sølv, smykker og ringe. Deres hår hænger løst ned, og de er iført en hvid klædning. De knæler foran alteret på hver side af præsten. I en cirkel rundt om dem sidder de kvindelige sangere, medens mændene står i en gruppe nede bagved. Pigernes smykker tages af dem og lægges i en skål med vand; små røgelseskår anbringes foran hver af pigerne. Efter at præsten har sagt en kort bøn, synger kvinderne:

»Velbehagelig er duften fra røgelsen, duften fra sandeltræet, den duft, der som røg snor sig og cirkler op mod de tre guders hjem. Vi er rensede og kan anråbe nymferne om at stige ned fra himlen. Vi bønfaller Supraba og Tundjung Biru om at komme ned til os, skønt i deres klædninger af guld. De flyver ned fra himlen i spiraler, flyver ned fra nord-øst, hvor de bygger deres hjem ... vore tanker skal som røgen hæve sig mod **dedarien**, som vil stige ned fra himlen ...«

Snart begynder pigerne at dase hen og falder pludseligt i afmagt. Kvinder støtter pigernes kraftsløse legemer og bringer dem til at sidde op. Efter en stund begynder pigerne igen at bevæge sig, som i stærk smerte. De ryster over hele kroppen, vakler fra side til side – hurtigere og hurtigere – deres hoveder bevæger sig rundt, indtil deres løst-hængende hår beskriver en stor cirkel. Fra dette tidspunkt forbliver pigerne med lukkede øjne indtil slutningen af ceremonien, hvor de føres ud af trancen. Med deres bare hænder fejrer de det glødende kul fra røgelseskarrerne, medens de udstøder uartikulerede lyde. Disse formodes at være **mantras**, magiske formler, som mumles af de himmelske væsner, der har bemægtiget sig pigernes legemer. Fra nu af henvender man sig til pigerne som til gudinder. De kvindelige hjælpere fjerner pigernes hvide klædning og erstatte dem med gyldne; taljen bindes stramt i strimler af guldklæde, og hver af pigerne får en jakke, et gyldent kjoleliv og et sølvbælte – i det hele et **legong** kostume. De smykker, der blev lagt i skålen med det hellige vand, tages på igen. De hellige, gyldne, hovedbeklædninger (**gelunggan**) bringes ind på puder dekoreret med friske jasminblomster, og pigerne føres nu frem, så de selv kan tage hovedbeklædningerne på, medens kvinderne besynger hovedtøjets skønhed og de smukke klædninger.

Sanghyangerne begynder med lukkede øjne at danse, akkompagneret af alternerende mandskor, som i en stadigt mere hidsig synkopering synger: – keccak-keccak-keccak ... chak-chakchak-chak ..., og af kvinderne, som synger:

Sanghyang-piger under forberedelse til trance.

»Blomsten **menuk**, som gør mennesket lykkeligt, den hvide blomst, den er – den er – hvid og står i rækker, ligesom stjernerne over os, ligesom konstellationerne, ligesom konstellationen Kartika, som funkler, de funkler, funkler og dør bort, dør bort og forsvinder, forsvinder, forsvinder på grund af månelysen. Lengkik, lengkik, lengkik lyder den melankolske sang fra den ensomme **dasih** fugl, der alene blev ladet tilbage. Oh, hvor den klager! den klager, klager, som græden fra et barn, der skal trøstes og muntres, muntres af **dedariens** dans. Lengkik, lengkik ...«

Sanghyangerne kan pludseligt bevæge sig til et andet tempel eller jage **leyakker** rundt omkring i landsbyen. De bliver fulgt af syngende mænd og kvinder. **Sanghyangerne** må ikke berøre den urene jord uden for templet, og de bliver båret overalt på mændenes skuldre. De standser ved et andet tempel, hvor en dyng skaller fra kokosnødder brænder midt i tempelgården. **Sanghyangerne** danser uberrørt ind og ud af ilden og spreder med fødderne glødende kul i alle retninger. De tager endog ildbad, idet de med hænderne tager kul op og lader dem falde ned over sig.

Når ilden slukkes, klatrer pigerne op på skuldrene af de to mænd, som går rundt i tempelgården. Pigerne holder

sig fast med benene og danser yndefuldt med overkroppen. De bøjer sig bagud i utrolige vinkler. På denne måde synes de at svæve gennem luften. De temperamentsfulde piger kan pludseligt finde på, at dansen er forbi. De skal så føres ud af trancen med særlige sange. Idet **sanghyangerne** bliver almindelige piger igen, uddeler de som amuletter blomster fra deres hovedbeklædninger, og de stænker indviet vand på mængden.

Ceremonien varer i to eller tre timer, men trods forestillingens intensitet viser de små piger ikke tegn på udmattelse. Den overraskende forklaring, vi får, er, at danserinderne – henrevet af deres egen rytme – bevæger sig i en overnaturlig verden, hvor træthed ikke eksisterer. I den almindelige hverdag er de små piger normale børn. Imidlertid bliver det dem forbudt at krybe under senge, at spise rester fra andre menneskers måltider eller føde fra ofringer. De skal være forfinede i deres adfærd og tale. Deres forældre fritages for landsbyens pligter og æres af det øvrige samfund.